

ПЕТАР ВЛАХОВИЋ

ЗАКЛЕТВА СЕРДАРА ЈАНКА ВУКОТИЋА ВОЈСЦИ НА МОЈКОВЦУ 1916. ГОДИНЕ

I

Заклетва са примесом клетве има у нашем народу релативно дугу традицију. Она почиње са косовском заклетвом (1389) и траје све до данас. Неколико примера из наше прошлости ће ово најбоље потврдити.

Најстарију познату заклетву, хронолошки посматрано, представља текст који, наводно, кнез Лазар упућује војсци уочи Косовске битке (комади косовских песама, како их је назвао Вук), чији је облик унеколико проширен у песми Мусић Стеван (Вук, књ. II, 47). Данило трећи, односно Данило Бањски или Млађи (1350. око 1399. или 1400), стварајући *косовски кули*, непосредно после Косовске битке, пише да је кнез Лазар сазвао велможе пред бој на Косово и између осталог обратио им се "... да не поштедимо тела наша у бодрењу да од онога који просуђује подвиге светле, венце примимо" (Ђ. Сп. Радојичић, с. 110-111; Д. Богдановић, с. 191 и даље). По песми кнез Лазар на Косову заклиње војску бацањем страшне клетве на онога који заклетву прекрши:

"Да је коме послушати било,
како љуто кнеже проклињаше:
"Ко не дође на бој на Косово,
од руке му ништа не родило:
ни у пољу белица пшеница,
ни у брду винова лозица!" (Вук, Песме II, бр. 50, с. 229)

Нешто проширенији и потпунији стихови сличне садржине се налазе и у песми *Мусић Стеван*, која гласи:

"Кад смо оно на заклетви били
 како нас је заклињао кнеже,
 заклињао, преклињао љуто:
 "Ко је Србин и Српскога рода,
 И од српске крви и колена,
 а не дош'о на бој на Косово,
 не имао од срца порода!
 ни мушкога ни девојачкога;
 од руке му ништа не родило!
 Рујно вино ни шеница бела;
 Рђом кап'о док му је колена"! (Вук, II, бр. 47, с. 222).

Вук Караџић је, у време боравка у Црној Гори, забележио да је Иван Црнојевић, организујући одбрану од Турака, народ заклињао да брани земљу до последње капи крви, а ако неко без заповести напусти место, да се обуче у женске хаљине и са преслицом и вретеном преда женама да га воде као проказу од места до места. (Вук, Ц.Г., с. 32)

Занимљива је заклетва црногорских главара из 1796. године коју су потписали представници Русије, губернатор црногорски, два сердара, двојица војвода и четири кнеза, у којој се примећује теолошко образовање састављача заклетве и њен релативно уопштен смисао без особите конкретизације (Упореди: Н. Килибарда, *Леџенда и историја*, с. 34).

Заклетва коју је војвода Ђуро Матановић дао Валтазару Божишићу, за разлику од напред поменуте, веома је конкретна. Штавише, приликом заклињања се стоји на камену и између осталог каже: "Да Бог нареди да ми се свака ствар скамени као овај камен на који мојом ногом стојим", а затим се наставља: "Да Бог наредио; скаменило ми се дијете у жену, теле у краву, јагње у овцу, козле у козу, сјеме свако у моју баштину! Траг мој да ми погине као шареним коњима! Од мога трага Бог наредио да се излежу губавци... и да се самном звекне у накрст земље и свијета у све седам краљевах." (Упореди: Н. Килибарда, *Леџенда и историја*, с. 33). Садржај ове заклетве био је веома близак клетвама и проклињањима којима се служио Петар I Петровић Његош, претходник и стриц владике Рада.

Карађорђеву заклетву народа у Орашцу фебруара 1804, по причању Петра Локића, потврдио је прота буковички по црквеном реду (Ж. Сечански, с. 103; Упореди, Л. Ђаповић, с. 33). Нешто касније, 1835, у Кнежевини Србији се полагала заклетва коју је освештао свештеник, а књазу Михаилу Обреновићу (1864) војници су се заклињали да ће војне законе испуњавати и да ће отечество јуначки бранити (Упореди, Л. Ђаповић, с. 37).

Јован Ердељановић је крајем XIX века забележио у Кучима да су ратници по групама, једна за другом, задавали веру да се неће издати,

хватањем за један исти џефердар, који је за ту прилику посебно био издвојен. Заклињање је вршио човек из народа "који то најбоље умије". Али понекад је оваквом чину присуствовао и свештеник. (Ј. Ердешановић, *Кучи*).

Најизразитији пример заклетве дао је Петар II Петровић Његош у *Горском вијенцу*. У Његошевој заклетви, односно речима сердара Вукоте, сакупљене су и уметнички транспоноване најстрашније народне клетве, далеко потресније од оних у песмама које припадају Косовском циклусу. Новак Килибарда уочава да се Његош послужио оном страном *Косовске заклейве* која прецизира извршење, оно што ће да погоди заклетва када се претвори у клетву, а заобишао је намеру Лазареву да укаже на афирмативне стране живота. (Н. Килибарда, *Легиона и историја*, с. 40). Његош, кроз уста сердара Вукоте, скреће пажњу онима који би евентуално могли издати:

"У памет се добро, Црногорци,
а ко изда онога те почне,
свака му се сатвар скаменила!
Бог велики и његова сила
у њиву му сјеме скаменио,
у жену му дјецу скаменио!
Од њега се изглегли губавци,
да их народ по прсту кажује!
Траг се грдни његов ископао,
као што је шареним коњима!
У кућу му пушке не висило,
главе мушке не копа од пушке;
спопала га брука Бранковића,
часне посте за пса испостио;
гроб се његов пропа на тај свијет!
Не предава пуње и проскуре,
него пасју вјеру вјеровао,
крвљу му се прелили бадњаци,
крвљу крсно име ославио,
своју дјецу на њ печену ио;
у помами вјетар ударио,
а у лик се манит обратио!
Рђа му се на дом распртила;
за његовим трагом покајнице
све кукале, довијек лагале" (*Горски вијенац*, стихови 2405-2437)

Из садржаја се види да је заклетва из народне песме уграђена у заклетву Његошеву, односно сердара Вукоте. Суштина је остала

непромењена, али је добила сасвим друкчији облик. (Н. Килибарда, *Леџенда и историја*, с. 38)

Заклетва вођа устанка у Боки Которској 1869. године врло је слична Његошевој. Разлика је само у улози свештеника. У Његошевој заклетви сердара Вукоте, владика Данило само упозорава кнеза Николу из Црмнице да "криву клетву на дом не понесе", јер је мука с Богом ратовати", а чин заклињања препушта сердару Вукоти, који то, по општем уверењу, "најбоље умије" (Упореди, *Горски вијенац*, приредио Н. Банашевић, с. 373). Међутим, за разлику од овога, у Боки Которској сви присутни су понављали тешку заклетву за попом Митром Ковачевићем, реч по реч, којима су се, након прочитаног Еванђеља, обавезали да ће до краја издржати у борби. (Л. Ђаповић, с. 36-37).

Заклетва на Скупштини фебруара 1942. у манастиру Острогу црногорских и бокељских родољуба, истиче да ће учесници остати верни духу свога народа и да оружје неће оставити док победа не осрећи живот деце и не огрне гробове предака. Завршава се заправо заклетвом из *Горског вијенца*. У тексту се помињу јунаци, песници, светитељи, тврђаве, манастири и други показатељи континуитета и интегритета националне свести.

Свака заклетва садржи и врсту клетве којом се у веровању у магијску моћ речи призива зло на онога коме се клетва упућује. Појављује се често као уводна формула у непријатна збивања или их на одређени начин коментарише, као:

"Окле књига, ватром сагорела!" или
"Бог т' убио Саво водо!" итд.

Клетва се углавном изриче као опомена или прекор, као подстицај за ступање у акцију и увек истиче значај догађаја о коме је реч.

II

Почетком XX века на територији Црне Горе и Србије, као што је познато, одиграли су се крупни историјски догађаји у које спадају два балканска и Први светски рат. Први светски рат су Црногорци дочекали испуњени мржњом према непријатељу и распаљени одушевљењем за борбу, без обзира што се њен исход није могао лако предвидети. Требало је очувати своје границе, заштитити своју помоћ Србији да се њена војска извуче из окружења које јој је било наметнуто и које је водило њеном тоталном уништењу. Ова солидарност и самопожртвовање најбоље је дошло до израза у догађајима на Мојковцу крајем 1915. и почетком 1916. године, који су били судбоносни. Правац повлачења србијанских армија, као што се зна, ничим није био доведен у питање, јер су Црногорци стојички истрајали у неравноправним борбама које

су 93 дана трајале од Дрине до Мојковца, све док србијанске трупе нису преко Црне Горе разминуте Подгорицу и Скадар. На овај начин је црногорска војска испунила завет који је био дат на почетку рата "Ваша судбина и наша је судбина!" и молбу Српске врховне команде, која гласи: "Ако Немце задржите 24 часа одужили сте се Српству". Црногорци су то чинили 93 дана.

Мојковац, који симболише и повезује у целину фронт дуг око 500км од Дрине, Таром, Јавором, Сињајевином, Бјеласицом, Турјаком, Јеловицом, Чакором, представља круну напред поменутог завета и жртву какву историја није запамтила. Због тога су ови догађаји остали дубоко урезани у свести народној па и овековечени у гусларској песми Радована Бећировића, чији су стихови, упркос неким приговорима Новака Килибарде овом песнику, ипак свесрдно прихваћени у народу и које гуслари веома радо и данас певају, као својеврсну хронику у којој су описане многе појединости и у Србији и у Црној Гори.

Радован Бећировић у овом спеву, који је умногоме постао народни, у класичном десетерцу убацује, попут Косовске и Његошеве заклетве, позив учесницима мојковачких догађаја, а у томе учествује цео народ, да се непријатељске намере осујете, а молба Српске врховне команде оствари без обзира на цену. Главни циљ је, како се у песми каже:

"Да њемачку силу зауставимо
и вјечити спомен оставимо,
да свак призна Србу Црногорцу
за одсудну битку на Мојковцу".

Оваква жртва је потребна и због тога што: "Шумадинци наша браћа драга", којима је иначе снага понестала, "сви имају наду и ослонце", "у нас њину браћу Црногорце", па, "што имамо снаге и можемо, треба браћо да им поможемо", каже се у песми.

Поруку коју у форми молбе и заклетве упућује сердар Јанко Вукотић војсци, песник кроз пробране националне одреднице прилагођава духу народног говора и општем мњењу. Песник бира заправо симболе који имају историјску тежину и континуитет и посебан значај за очување националне свести од раног средњег века све до нашега доба. Уосталом, сердар Јанко Вукотић, по песнику који је као човек из народа веома добро свестан историјског тренутка, обраћа се, као својевремено кнез Лазар, народу и војсци, поруком чији део гласи:

"Па тако ви Бога и Божића,
и двоглавог орла Немањића,
и тако ви гроба Његошева,
и љутога мача Милошева,

и Граховца и Царева Лаза,
и јуначке части и образа,
и мраморја с Кома до Благаја,
и јунаштва Пивљанина Баја,
и тако ви Никчевијех рана,
и Косова и Видова дана,
и тако ви српскијех гусала,
и тако вас прошлост не губала,
не пустите Нијемце и Швабе,
да Руговску клисуру уграбе;
немојте се плашити, јунаци,
ако буду крвави бадњаци.
Из ваше ће крви кроз времена
синут зора Јужнијех Словена,
а вјекови славне ваше жртве,
никад неће бројити у мртве!

.....
Нека ви се покољења диве,
вашој слави ће покојни живе!

.....
Ко год неће нагона му нема,
кога мушко срце не опрема,
коме опште добро није мило,
нека бјежи и просто му било,
Нека каже кад код дома дође,
за нас што смо останули овдје,
нека нам се не надају кући,
ми смо пали прошлост крунишући
и браћени Душаново царство
и витешко људско достојанство!"
Црногорци, истиче песник, после овакве поруке:
"Укрстише пушке и барјаке,
а ставише руке на бадњаке,
па на томе ухватише вјеру,
као некад Милош на вечеру,
да се неће издат код Мојковца,
док једнога траје Црногорца"!

Заклетва је у Црној Гори била уходан обичај, попут приношења жртве код Грка. Познато је да су и црногорски владике и владари имали обичај да у одсутном тренутку заклињу и проклињу и на тај начин обавезују учеснике да реализују одлуку. Ово је, било добро познато и песнику из народа, који у одсудном историјском тренутку подсећа и моли учеснике Мојковачке битке да својом личном жртвом испуне

аманет "двоглавог орла Немањића" и не оскрнавe Његошев завет, као и јунаштво Милоша Обилића, које је у Црној Гори увек било веома значајан подстицај у борби за слободу чије су оличење победе на Граховцу и Цареву Лазу, као и многа друга јуначка дела на простору од Кома до Благаја оличене у неустрашивом Бају Пивљанину, Никцу од Ровина и многим другим знаним и незнатим.

Песник је међу симболе и светиње издвојио Видовдан и Косово, чији је култ веома добро познат у Црној Гори. Указао је затим на целокупну српску прошлост, на српске гусле, на част и образ. На тај начин повезао је у нераскидив ланац све вредности које у патријархалном друштву чине вредним и достојним човеков живот. Реч је о симболима који се као аманет преносе, из генерације у генерацију, кроз усмено предање, па се ни у мојковачком случају 1915. и 1916. године те вредности нису смеле изневерити и оскрнавити.

За разлику од заклетве кнеза Лазара, Његошеве и других о којима је напред било речи, које иначе стављају акценат на биолошки, морални и етички интегритет човека (Упореди, Н. Килибарда, *Леџенда и историја*, с. 34, с. 38), мојковачка порука се заснива на добровољности, јер, јасно се каже: "Ко год неће нагона му нема". Ово је свакако велика новина у односу на народно схватање заклетве и клетве.

Одлучујући се на добровољност у поруци и заклетви песник је свакако имао у виду да ће свако од учесника, као и до тада, водити рачуна да га, када се појави у свом крају, не "спопадне брука Бранковића". Због тога песник, у речима које приписује сердару Јанку Вукотићу, а које имају скоро исту тежину као и оне мајора Гавриловића код Небојше куле испод Калемегдана, изречене 1915, остаје дискретан и основном поруком истиче да у патријархалном друштву национални симболи имају високу цену и да се они не смеју оскрнавити, јер се у тој средини такав чин веома скупо плаћа, исто па можда и теже, као у кнежевој и Његошевој заклетви. Друкчије се није могло ни замислити да ће се нешто супротно догодити у заједници где је сваки члан извршавао ратне обавезе уколико су то дозвољавале његове физичке снаге. Самопожртвовање је било уобичајена појава а лични пример подстицај за друге да се прегаоцима придруже.

III

Примери који су напред поменути показују да је порука коју, по песнику, изговара сердар Јанко Вукотић учесницима Мојковачке битке 1916. године, одраз колективне народне свести и њеног погледа на живот и свет. У тој поруци се, као и у неким другим случајевима, обавеза преузима духовним изражавањем, замишљеним укрштањем оружја и ратног барјака и стављањем руку на бадњаке. Дакле, појас, шал и цефердар, који су се као симбол за заклињање раније употребљавали,

овде су замењени симболима који одговарају тренутку у којем се догађаји одвијају, а то су Бадњи дан и Божић, који су иначе у историји Црне Горе увек имали посебан значај. Порука у облику заклетве овде је чврсто спојена са историјским одредницама и етничким идентитетом свога народа, без било какве мистике, апстракције и њене симболике. На овај начин порука у виду заклетве у песми "Мојковачка битка 1915. године" Радована Бећировића може се сврстати у категорију опомене и подсећања, чији је задатак да се кроз поштовање општенородних вредности очува лично достојанство и колективна народна свест. Захваљујући томе, жртвујући се за више братске идеале, црногорска војска је на мојковачким положајима истрајала у неравноправној борби са далеко надмоћнијим непријатељем иако је добро знала да тиме не спасава Црну Гору, већ част српског народа која је била доведена у велико искушење. Због тога је и наш дуг да се, макар и после осамдесет година од мојковачке епопеје, одужимо сени њених учесника онако као што се то вековима радило у нашем патријархалном друштву. То је једини пут и начин да се и сами заштитимо од последица родитељске и прародитељске клетве.

Важнија литература:

- Р. Пешић и Н. Милошевић - Ђорђевић, *Народна књижевност*, Београд 1984.
- П.П. Његош, *Горски вијенац*, критичко издање са коментаром приредио Н. Банашевић, Српска књижевна задруга, Коло ЛХХVI, књ. 442, Београд 1973.
- Н. Банашевић, *Клејива сердара Вукоше*, Зборник радова о Његошу, Цетиње 1972.
- Н. Килибарда, *Лејенда и њоезија*, Београд 1976.
- Л. Ђаповић, *Заклејива на њлу СФР Југославије*, Посебна издања Етнографског института САНУ, књ. 16, Београд 1977.
- М. Пантић, *Књижевност на њлу Црне Горе и Боке Кошорске од XVI до XVIII века*, Српска књижевна задруга, Коло LXXXIII, књ. 548, Београд 1990.
- Ж. Сечански, *Причања савременика о њрвом српском усѡанку, Причања Пејтра Јокића*, Београд 1954.
- Б. Сп. Радојичић, *Анѡолоѡија сѡаре српске књижевности*, Нолит, Београд 1960.
- Ј. Ердељановић, *Кучи, ѡлеме у Црној Гори*, Српски етнографски зборник VIII, Насеља књ. 4, Београд 1907.
- М. Лукетић, *Усѡанак 1869. године у јужном дијелу Боке кошорске*, Зборник радова са научнога скупа о устанку у Боки којорској 1869., Котор-Будва 1970.

- Н. Килибарда, *Извор и њорука заклетве у Горском вијенцу*, Летопис Матице српске, април 1973. Нови Сад.
- Н. Банашевић, *Клетва сердара Вукоше*, Ковчежић XI, Београд 1973.
- Д. Самарџић, *О војничким засјавама у Србији XIX века*, Весник-Војни музеј, св. 18, Београд 1972.
- В. Суботић - Ј. Пејин - М. Петровић, *Заједничка борба српске и црногорске војске за ослобођење и уједињење у XIX и XX веку*, Војни музеј - Београд 1994.
- Н. С. Мартиновић, *Заклетва у народу и у Горском вијенцу*, Стварање, бр. 9-10, 1963.
- В.Ст. Караџић, *Српске народне њјесме*, књ. II, Сабрана дела Вука Караџића, Приредила Р. Пешић, Просвета, Београд 1988.
- Деведесет и три дана од Дрине до Мојковца, Сјоменица њпрославе одржане 1. септембра 1940. године на Мојковцу*, Савез Сокола Краљевине Југославије - Београд и Народни одбор за прославу - Мојковац, Бадњи дан 1940/41.
- Р. Бећировић - Требјешки, *Мојковачка бијика*, V допуњено издање, Никшић 1946.
- П. Влаховић, *Санџачка војска и бијика на Мојковцу 1915. године*, Просвета, Београд 1953.

Petar Vlahović

OATH BY SIRDAR JANKO VUKOTIĆ
TO THE ARMY ON MOJKOVAC IN 1915

Summary

Oath with Serbian people is a moral public act. It is mainly uttered publicly in the moment when the people are endangered and threatened with destruction.

Chronologically, the oldest oath is folk poem in which, allegedly, Prince Lazar invites the army in the eve of Kosovo's Battle (1389) to endure in battle against the Turks. Oath is mentioned in times of the Crnojevićs for defence from the Turks, as well as in period of the rule of Montenegrin bishops from the dynasty Petrović-Njegoš. After all, Petar II Petrović - Njegoš in his poem Mountainous Wreath (1847) described the most attractive example of making oath in which every individual publicly takes upon himself that he will respect the agreement in every respect.

Oath also consists of a kind of blasphemy by which an evil is invited to the one the words of curse are directed to. The blasphemy is uttered as a warning or reproach, as a stimulus for making an action. Such is the sense of the message which, according to

the poem, Sirdar Janko Vukotić directs to Montenegrin army in period of Battle of Mojkovac, by the end of 1915 and beginning of 1916. The essence of Mojkovac's message is not to profane the "double-eagle of the Nemanjićs" (coat of arms), not to desert Njegoš's vow, not to disgrace heroism of Miloš Obilić, as well as many other deeds of brigands, fugitives and other fighters for freedom in past eras. The word is about the symbols transferred as a pledge, from generation to generation, through oral tradition, therefore these values could not be disgraced in case of Mojkovac, either.

In 1915 and 1916 Montenegrin army was saving the army of Serbia, which had been brought to almost a hopeless situation by Austrian-Hungarian and German troops. Montenegrin army, sacrificing themselves for higher brotherly ideals unknown in history of other peoples, endured on Mojkovac's sites in uneven battles against by far stronger enemy, although they knew that doing so they do not save themselves and Montenegro, but the honour of Serbian people which was brought to a great challenge. That gave to Montenegrin army the superhuman power which was perpetuated in people's and traditional poetic tradition.

Different from oath of Prince Lazar, Njegoš's and other ones, which accentuate the biological, moral and ethic integrity of human, Mojkovac's message of Sirdar Janko Vukotić, according to the poem, relies on willingness of making a sacrifice for general matter, and that is a great novelty as compared to former people's understanding of oath and blasphemy. The message in Mojkovac's case is closely connected with historic terms of reference and ethnic identity of own people, without any mysticism and its symbolic. Its objective is to preserve personal dignity of every individual and collective people's consciousness in general through the respect of general people's values. This was the fundamental stimulus for Montenegrin army to defeat Austrian-Hungarian and German army in Battle of Mojkovac and to prevent the implementation of their war objective.